

2011 - ΕΤΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ὁ μπαρμπα - Ἀλέξανδρος
τῆς Ἑλλάδας
καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας

Ἀφιέρωμα στὸν Ἀλέξανδρον Παπαδιαμάντην (ια')

Τὸ Ἐκκλησιαστικὸ καὶ Λειτουργικὸ ἦθος τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη*

Τοῦ Πρεσβυτέρου π. Γεωργίου Ἄνθη

Α'

Ηέκατοστή επέτειος ἀπὸ τὴν κοίμηση τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη († 3 Ἰανουαρίου 1911), μᾶς προσφέρει τὴν εὐκαιρία νὰ παρουσιάσωμε μιὰ περιδιάβαση στοὺς τερπνοὺς καὶ εὐώδεις λειμῶνες τοῦ ἄφθαρτου ἔργου του, ποὺ μοσχοβολοῦν ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἀναδίδουν «ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς», ζωγραφίζοντας μὲ τρόπο ἀριστοτεχνικὸ τὰ ἦθη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος μιᾶς κοινωνίας ποὺ ζοῦσε καὶ δημιουργοῦσε μὲ ἄξονα τῶν δραστηριοτήτων τῆς τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸν *λειτουργικὸ τῆς χρόνο*.

* * *

• **Εἶναι** πράγματι ἀμέσως διακριτὸ στὸν μελετητὴ τοῦ Παπαδιαμαντικοῦ ἔργου, ὅτι ὅλα τὰ γεγονότα ἐπισημαίνονται καὶ προσδιορίζονται μέσα ἀπὸ τὸν *λειτουργικὸ χρόνο*, καθὼς αὐτὸν ζῆ ἡ Ἐκκλησία καὶ μὲ αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος βιώνει σωστὰ τὴν ἐσχατολογικὴ προσδοκία τῆς αἰωνιότητος.

Στὰ διηγήματά του εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ ἑορτὲς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους σφράγιζαν καὶ προσδιώριζαν ὄχι μόνον τὶς ἐπὶ μέρους ἐργασίες, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρη τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων:

«Ἦκουες, μεταξύ δύο ἢ τριῶν μαραγκῶν, μετρούντων τὰς

ἡμέρας ἕωσοῦ ἔλθῃ ἡ πρώτη Κυριακή, κατόπιν τῆς ὁποίας εἶποντο κατὰ σειράν τρεῖς ἢ τέσσαρες ἑορταὶ (τῶν Κορυφαίων Ἀποστόλων, τῶν Δώδεκα, τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων καὶ τῆς Ἁγίας Ἐσθῆτος)».

Ἀπὸ τὸ διήγημα «Τὰ Ρόδι» Ἀκρογιάλια» ἔχομε τὴν πληροφορία γιὰ τὸ πότε καὶ πῶς ἄρχιζε ἡ συλλογὴ τοῦ ἐλαιοκάρπου καὶ ἡ λειτουργία τῶν ἐλαιοτριβείων:

«Ὁλόγυρα εἶχαν ἀνοίξει τὰ ἐλαιοτριβεῖα. Ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἐυσταθίου ἐγκαινιάζονται αἱ ἐργασίαι δι' Ἁγιασμοῦ, καὶ τώρα ἐκόντετε νὰ ἔλθῃ ὁ Ἅγιος Δημήτρης».

Στὸ διήγημα «Ἡ Χτυπημένη» γράφει:

«Ἦταν ἡμέρα Κυριακὴ πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, καὶ ἡ γρια-Παντελοῦ, ἐπιστρέψασα ἐκ τῆς λειτουργίας, ὅπου εἶχεν ἀκούσει τὴν «γενεὴν δεκατέσσαρες» ἀνέβῃ εἰς τὴν οἰκίαν».

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης μὲ ὀλόκληρη τὴν ζωὴ του, ἐπομένως καὶ στὸ συγγραφικὸ του ἔργο, ζῆ τὸν λειτουργικὸ χρόνον τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶναι ὄντως μνημειώδης ἡ θαρραλέα διακήρυξί του στὸν «Λαμπριάτικο Ψάλτη»:

«Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάνποτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἦθη».

Αὐτὴ εἶναι ἡ κοφτὴ του ἀπάντησις σὲ διάφορους «πεφωτισμένους» κριτικοὺς τῆς ἐποχῆς του, ποὺ θεωροῦσαν ὅτι ἦταν πρᾶγμα «ὄλως εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν» οἱ περιγραφὲς λειτουργικῶν λεπτομερειῶν καὶ ἑορταστικῶν σκηνῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βρῖθουν τὰ Παπαδιαμαντικὰ διηγήματα. Γι' αὐτὸν ὅμως εἶναι πρᾶγμα ἀδιανόητο ἡ θεώρησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν γιορτῶν ὡς ἀπλῶν «ἀργιῶν», ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀρθὴν του ἀντίληψιν ἡ βίωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑορταστικῆς ζωῆς ἀποτελεῖ τὸ κέντρο ὅλων τῶν γεγονότων καὶ ὀλόκληρης τῆς ζωῆς.

* * *

• **Ἀκόμη** βαθύτερα, ὁ Παπαδιαμάντης βλέπει τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τὸν *χώρον* ἐκεῖνον ὅπου *ὑπερβαίνεται* τὸ κακό: οἱ συμφορῆς, ὁ πόνος, ὁ θάνατος.

Γι' αὐτὸ οἱ δικοί του ἄνθρωποι, οἱ χαρακτῆρες τῶν διηγημάτων του, ἀποθέτουν ὅλο τὸν πόνο καὶ τὰ προβλήματα τους στὴν Ἐκκλησία, στὸν Χριστό, τὴν Θεοτόκο καὶ τοὺς Ἁγίους. Ἡ Παναγία καὶ οἱ Ἅγιοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀφουγκράζονται τὸ κλάμα τους, σφογγίζουν τὰ δάκρυά τους καὶ τὶς ἀγωνίες τους.

Ἔτσι, ἡ θεια-Ἀρετὴ στὴν «Γλυκοφιλοῦσα», ποὺ ὑποφέρει πολλὰ δοκιμασίες καὶ βρίσκεται σὲ μεγάλη δυστυχία, ζῆ παρ' ὅλα αὐτὰ ἀληθινὰ τὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σὲ κάθε δύσκολη περίπτωση ξέρει νὰ λέη τὸ «δόξα σοι ὁ Θεός».

Ὁ Φραγκούλης Φραγκούλας ἔρχεται στὴν Παναγία τὴν Πρέκλα, γιὰ νὰ κλάψη καὶ νὰ πῆ τὸν πόνο του, ἀφοῦ ἔχασε τὸ τρίτο κορίτσι του, μόλις δεκατεσσάρων ἐτῶν. Ρεμβάζοντας στὸ προαύλιο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παναγίας (γι' αὐτὸ καὶ τὸ διήγημα ὀνομάζεται «Ρεμβασμὸς τοῦ Δεκαπενταγούστου»), ἀναλογιζόταν ὅτι τὰ παλιὰ χρόνια οἱ Χριστιανοὶ πῆγαιναν τὶς ἡμέρες τοῦ Δεκαπενταγούστου, γιὰ νὰ βροῦν ἐκεῖ διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς προσευχῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ ἄσματος, ἀναψυχὴν καὶ παραμυθίαν (=παρηγορίαν)... Τὸν παλαιὸν καιρὸν, πρὸ τοῦ Εἰκοσιένα, ὅταν τὸ σήμερον ἔρημον καὶ κατηρειπωμένον χωρίον ἑκατοικεῖτο ἀκόμη, ὅλοι οἱ κάτοικοι καὶ τῶν δύο ἐνοριῶν ἤρχοντο εἰς τὸν ναὸν τῆς Πρέκλας, ὅστις ἦτο ἀπλοῦν παρεκκλήσιον, ν' ἀκούσωσι τὰς ψαλλομένας Παρακλήσεις, καθ' ὅλον τὸν Δεκαπενταύγουστον.

Ἔπειτα ὁ Φραγκούλας ὑποψάλλοντας

«ἔλεγε τὸν Μέγαν Παρακλητικὸν Κανόνα τὸν εἰς τὴν Παναγίαν, ὅπου διεκτραγωδοῦνται τὰ παθήματα καὶ τὰ βάσανα μιᾶς ψυχῆς, καὶ τὴν σειρὰν ὅλην τῶν κατανοητικῶν ὕμνων, ὅπου εἰς Βασιλεὺς Ἑλλήν, διωγμένους, πολεμημένους, στενοχωρημένους, ἀπὸ Λατίνους καὶ Ἀραβας καὶ τοὺς ἰδικούς του, διεκτραγωδεῖ πρὸς τὴν Παναγίαν τοὺς ἰδίους πόνους του, καὶ τοὺς διωγμοὺς ἀπὸ τὰ στίφη τῶν βαρβάρων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζει νέφη».

Ἐδῶ ὁ Παπαδιαμάντης, ὅπως καὶ σὲ πλεῖστα ἄλλα διηγήματά του, μᾶς προσφέρει λειτουργικὴ κατήχηση, θεολογία τῆς λατρείας καὶ λειτουργικὴ ἀνάλυση ὑψηλῆς ἀξίας.

Ὁ γερο-Φραγκούλας ἐκφράζει τὸν ἄνθρωπο ποὺ ξέρει νὰ κουβαλᾷ τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀνημπορία του στὴν Ἐκκλησία, καὶ ν' ἀντλῆ ἀπὸ αὐτὴν δύναμη, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ βάσανα τῆς ζωῆς του.

Παρά τις όποιεσδήποτε πτώσεις και άδυναμίες του

«ἐπίστευε καὶ ἔκλαιεν... ὦ, ναί, ἦτον ἄνθρωπος ἀσθενής· ἠγάπα καὶ ἠμάρτανε καὶ μετενόει».

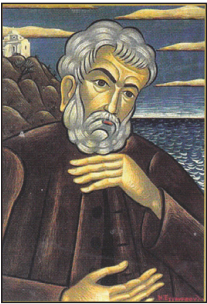
Κι ἐδῶ ὁ ἐξαίσιος Σκιαθίτης λογοτέχνης ἐκφράζει μὲ ἀκρίβεια τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας, ὅπου ἡ πνευματικὴ ζωὴ δὲν μετριέται μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν καλῶν πράξεων ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξει ὁ Χριστιανός, ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεση καὶ τὴν ἔνταση τῆς μετάνοιας ποὺ τὸν διακρίνει.

Παρομοίως, ἐξαίρετη εἶναι ἡ διαπραγμάτευση τῆς ὑπερβάσεως τοῦ ἴδιου τοῦ θανάτου μὲ τὴν ὀρθόδοξη-ἐκκλησιαστικὴ πίστη στὸν Παπαδιαμάντη.

Ἄλλὰ γι' αὐτὴν, ὅπως καὶ γιὰ τὴν θεώρηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς πυρῆνα τῆς πραγματικῆς κοινωνικότητας, θὰ κάνουμε λόγο στὸ προσεχὲς ἄρθρο.

Β'

Επιχειρήσαμε στὸ προηγούμενο φύλλο τῆς «Ἀπολυτρώσεως» νὰ δώσωμε, μέσα ἀπὸ ἀναφορὲς στὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, τὴν κεντρικὴ θέση ποὺ κατέχει σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὴν ζωὴ τοῦ μεγάλου συγγραφέα, ὁ ἐκκλησιαστικὸς τρόπος ζωῆς, ὅπως αὐτὸς βιώνεται στὸν *λειτουργικὸ χρόνο* καὶ ἐκδηλώνεται στὴν διαμόρφωση τοῦ ἡθους τῶν Χριστιανῶν, καὶ στὴν στάση τους ἀπέναντι στὸν πόνο καὶ τὶς δοκιμασίες τοῦ βίου.

Ἄλλὰ ἐξ ἴσου δυνατὴ καὶ ἄκρως ἐκκλησιαστικὴ εἶναι ἡ διαπραγμάτευση ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη τῆς *ὑπερβάσεως αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ θανάτου* μέσα στὴν ἐμπειρία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Στὸ διήγημά του «Ἡ Συντέκνισσα» γράφει:

«Καὶ πάλιν τὸ παπαδόπουλον, καθὼς ἐκράτει τὸ Ἁγιασματάριον, κ' ἐμουρμούριζε τὰς λέξεις μαζί μὲ τὸν πατέρα του, δὲν ἐκρατήθη νὰ ἐρωτήσῃ: -Γιατί, παπᾶ, πεθαίνουν τὰ μικρὰ παιδάκια; Ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ἐπῆλθε τὸ τελευταῖον τροπάριον, τὸ “Δόξα”. “Ἄλγος τῷ Ἀδὰμ ἐχρημάτισεν ἡ τοῦ ξύλου ἀπόγευσις πάλαι ἐν Ἐδέμ... δι' αὐτοῦ γὰρ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, παγγενῆ κατεσθίων τὸν ἄνθρωπον”. Εἶτα ἡ ἐκφορὰ ἐγένεν ἔξω τοῦ ναῖσκου τῶν Ταξιαρχῶν. Ἡ γραῖα, ἡ συντέκνισσα, ἐκράτει τὸ μικρὸν πρόχειρον φέρετρον ἐν εἶδει λίκνου. Ὁ

ἱερεὺς μὲ μαχαίριδιον ἐχάραξεν ἐπάνω εἰς ἓνα κεραμίδι, σταυροειδῶς ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ. Εἶτα “Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει” καὶ τὰ λοιπά. Τὸ μικρὸν πλάσμα κατῆλθε νὰ κοιμηθῇ τὸν χρόνιον ὕπνον ὑποκάτω ἀπὸ τὰς χιόνας».

Αὐτὰ γράφει ὁ Παπαδιαμάντης στὸ διήγημά του «Ἡ Συντέκνισσα», πὸ ὀλόκληρο ἀποτελεῖ μιὰ μελέτη θανάτου. Χωρὶς ν’ ἀποπειρᾶται νὰ ὠραιοποιήσῃ, ἀλλὰ καὶ οὔτε ν’ ἀπωθήσῃ τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου, κατορθώνει νὰ μεταδώσῃ τὴν χαρμόσυνη βεβαιότητα ὅτι «ὁ θάνατος κατεπόθη εἰς νίκος».

Τὴν ἴδια βεβαιότητα ἀποκομίζομε ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ διηγήματος «Φορτωμένα κόκκαλα».

«Ἐξυπνήσαμεν κ’ ἤρχισαμεν τὸν ὄρθρον εἰς τὰς τρεῖς μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Ἦτο μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, καὶ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου τοῦ ἐν Κεφαλληνία. Ἐψάλαμεν τὸν Ἕμωμον, ὅπως συνηθίζεται εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ τὸν θεσπέσιον ἐκεῖνον Κανόνα τοῦ Θεοφάνους, τὸ “Ἐν οὐρανίοις θαλάμοις...”. Εἶτα ἐμβήκαμεν εἰς τὴν Λειτουργίαν, καὶ ἀπελύσαμεν μίαν ὥραν πρὶν ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος. Καὶ τὸ τρυφερὸν μικρὸν κρανίον κ’ αἱ ἄβραϊ καὶ λεπταὶ ὠμοπλάται, ἐδλογήθησαν κ’ ἐμνημονεύθησαν κ’ ἠγιασθησαν, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην τούτων ὁ μικρὸς Εὐθύμιος, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ ἤκουε τὸ τροπάριον “Τοῦ παραδείσου πολίτην καὶ γεωργόν”, ἐνῶ ἦτο πολίτης τοῦ παραδείσου ἀπὸ τριετίας ἤδη».

Τὰ κείμενα πὸ παραθέσαμε μαρτυροῦν κατὰ τὸν πλέον ἐναργῆ τρόπον τὴν οὐσιαστικὰ θεολογικὴ προσέγγισιν τοῦ προβλήματος τοῦ θανάτου ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη.

Χωρὶς ν’ ἀποχωρίξῃ τὴν ὀδύνη ἀπὸ τὸν θάνατον ὁ γέροντας τῆς Σκιάθου, εἶδε τὸν θάνατον ὡς τὴν μόνην δυνατότητα ἐπαναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου στὸ «ἀρχαῖον, πρωτόκτιστον κάλλος».

Κάποιος ἄλλος καὶ διαφορετικῶν προϋποθέσεων συγγραφέας θὰ ἔβλεπε τὰ κόκκαλα τοῦ νεκροῦ ὡς ἀφορμὴ ὀδυνηρῶν καὶ ἀπέλπιδων ἐρωτημάτων, ἀλλὰ καὶ φρικαλέων συναισθημάτων.

Στὸν Παπαδιαμάντη ὅμως ὅλα εὐλογοῦνται καὶ ἀγιάζονται, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία πιστεύει στὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τῆς ὕλης, προσδοκᾷ ἀνάστασιν νεκρῶν...

* * *

Ἡ Ἐκκλησία γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη παραμένει τὸ πραγματικὸ

κέντρο τῆς ἀληθινῆς κοινωνικότητος καὶ τῶν ὀρθῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων.

Ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια παραμένει γι' αὐτὸν τὸ ἔσχατο κριτήριον. Καὶ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ δὲν τὴν ἀναζητεῖ σὲ φρέατα συντετριμμένα, ἀλλὰ στὸν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὅλα ξεκινοῦν καὶ ὅλα ἀνακεφαλαιώνονται στὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριον κοινωνίας μετὰ τὸν Θεάνθρωπο Χριστό, τὴν Θεία Εὐχαριστία, πὸ εἶναι σ' ὅλους γνωστὴ ὡς Θεία Λειτουργία.

Σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του τονίζει καὶ μᾶς προσφέρει μετὰ ἰδιαιτέρα εὐληπτο τρόπο τὴν βασικὴ ἐκείνη καὶ ἀρχέγονη βίωση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ γεγονότος τῆς Εὐχαριστιακῆς Συνάξεως, ὅπου ἢ κάθε τοπικὴ ἐνορία, ἢ κατὰ τόπους λειτουργικὴ σύναξις, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἐνσαρκῶνῃ τὸν Χριστό, ὡς τὴν ὄντως ἐνότητα τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων μετὰ τὸν Ἐνα, στὴν λειτουργία τῆς Εὐχαριστίας τοῦ Θεοῦ.

Στὸν Παπαδιαμάντη δὲν ὑπάρχει ὁ κατακερματισμὸς καὶ ἡ διάσπασις, ἀλλὰ ἡ σύζευξις καὶ ἡ ἐνότητα τοῦ ἥθους, ὡς ἔκφρασις τοῦ ἐνιαίου ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ ἡ «θρησκευτικὴ ζωὴ» χωρισμένη ἀπὸ τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς οἰκογενειακῆς, τῆς ἐπαγγελματικῆς, τῆς πολιτικῆς κ.ο.κ., ὅπως προβάλλεται καὶ βιώνεται στὴ σύγχρονη ἐκκοσμικευμένη κοινωνία, ἀλλὰ ὑπάρχει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, πὸ διαποτίζει καὶ ἀφομοιώνει ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις της.

Θὰ παραθέσωμε δύο σύντομα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ παπαδιαμαντικὸ ἔργο, γιὰ νὰ φανῇ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές.

Στὴν «Ἐξοχικὴ Λαμπρὴ» ἡ πασχαλινὴ εὐωχία ἔρχεται πολὺ φυσικὰ μετὰ τὴν ἀναστάσιμη Θεία Λειτουργία. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι πᾶνε μαζί μετὰ τὰ «θύραθεν» ᾄσματα:

«Εἶτα ἤρχισαν τὰ ᾄσματα. Ἐν πρώτοις τὸ Χριστὸς ἀνέστη, ὕστερον τὰ θύραθεν. Ὁ μπαρμπα-Μηλὶδὸς θελήσας νὰ ψάλλῃ καὶ αὐτὸς τὸ Χριστὸς ἀνέστη, τὸ ἐγύριζε πότε εἰς τὸν ἀμανὲ καὶ πότε εἰς τὸ κλέφτικο... Ὁ μπάρμπα-Κίτσος, ἀφοῦ ἠσπάσθη τρεῖς ἢ τετράκις τὴν τσότραν, ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὸ Χριστὸς ἀνέστη κατ' ἰδιάζοντα αὐτῷ τρόπον...».

Στὸ διήγημα «Ἐπὶ τὴν Βασιλικὴν δρῦν» φαίνεται ἐπίσης ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο ὁλόκληρης τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἀναφέρονται πολλὰς ἀνοιξιάτικες ἐορτές, ἰδιαιτέρα οἱ ἡμέρες τοῦ

Πάσχα, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τῆς Ἀναλήψεως, κατὰ τὶς ὁποῖες οἱ Σκιαθῆτες ἔβγαιναν στὴν ἐξοχικὴ τοποθεσία Μέγα Μανδρί, ὅπου ὑπῆρχε τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Στὸ κέντρο τῆς συνάξεως ἡ Θεία Λειτουργία, τὸ «ὅπου ἐλειτουροῦμεθα» τοῦ Παπαδιαμάντη.

Καὶ μετὰ τὸ «δι' εὐχῶν» ἀκολουθοῦσε ἡ λειτουργία τῆς ὑπόλοιπης ζωῆς.

«Ἦγοντο ἐκεῖ χοροὶ καὶ πανηγύρεις· δρόσος καὶ ἀναψυχὴ καὶ χάρις ἐβασίλευεν. Ἐθύοντο ἀρνία καὶ ἐρίφια, καὶ σπονδαὶ ἐγίνοντο πυροζάνθου ἀνθοσμίου. Ἐτελοῦντο ἀγῶνες ἀμίλλης, δισκοβολία καὶ ἄλματα. Ἐπληττε τὰς πραεῖας ἠχοὺς ὁ φθόγγος τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς λύρας, συνοδῶν τὸ ἔρρυθμον βῆμα τῶν παρθένων πρὸς κύκλον χορόν. Καὶ ζανθαί, ἐρυθρόπεπλοι βοσκοποῦλαι ἐπήδων, ἐπέτων, ἐκελάδουν».

* * *

Θὰ ἐκτεινόταν ὅμως πολὺ σὲ μῆκος ὁ λόγος, ἂν παραθέταμε καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀπὸ τὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη.

Κι ἀπ' αὐτὰ τὰ λίγα ποὺ παρατέθηκαν φαίνεται, θαρροῦμε, ἡ ἐξέχουσα πνευματικὴ φυσιογνωμία του, καὶ ἡ βαθύτατα θεολογικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ πνοὴ τοῦ ἔργου του.

Μὲ πνευματικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ κριτήρια ὀφείλομε νὰ τὸ μετῶμε, γιὰ νὰ μὴν ὑποτιμοῦμε αὐτὸ τὸ «εἰς κεφαλὴν γωνίας» ἀγκωνάρι τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀξιολογώντας το μὲ τὰ μικρόψυχα καὶ ἀφελῆ κριτήρια τῆς ἀπλῆς ἠθογραφίας.

(*) Περιοδ. «**Ἀπολύτρωσις**» Κερκύρας, Περ. Γ', ἀριθ. φ. 520-521/Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 2011, σελ. 20-21 καὶ ἀριθ. φ. 522-523/Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2011, σελ. 20-21. Ἐπιμέλ. ἡμετ.